

Danica Vukić¹Tehnička škola „15. Maj“
Prokuplje, Srbija

UDK 159.923.2-057.874

Originalni naučni rad

OSOBINE LIČNOSTI KAO PREDIKTORI SOCIJALNE ANKSIOZNOSTI I ASERTIVNOSTI KOD UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA

Apstrakt

U radu je prikazano istraživanje usmereno na ispitivanje povezanosti između osobina ličnosti, socijalne anksioznosti i asertivnosti kod učenika srednjih škola, kao i na utvrđivanje prediktora socijalne anksioznosti i asertivnosti. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 200 učenika (100 učenika gimnazije i 100 učenika srednjih stručnih škola iz Niša i Prokuplja). Za merenje osnovnih varijabli primenjeni su sledeći instrumenti: skraćena verzija Upitnika Velikih pet plus dva, Skala za procenu asertivnosti (A skala) i Skala socijalne anksioznosti (SA2). Rezultati su pokazali da su modeli predviđanja Socijalne anksioznosti – $F_{(7, 192)} = 32.62, p < .001, R = .74, R^2 = .54$ i Asertivnosti – $F_{(7, 192)} = 35.00, p < .001, R = .75, R^2 = .56$ iz seta osobina ličnosti statistički značajni. Utvrđeno je da su statistički značajni prediktori socijalne anksioznosti dimenzije Neuroticizma ($\beta = .5, p < .001$), Ekstraverzije ($\beta = -.19, p < .05$), Otvorenosti prema iskustvu ($\beta = .26, p < .01$) i Pozitivne valence ($\beta = -.30, p < .01$). Veća izraženost Neuroticizma i Pozitivne valence, kao i manja izraženost Ekstraverzije i Otvorenosti prema iskustvu doprinose većoj socijalnoj anksioznosti. Statistički značajni prediktori asertivnosti su dimenzije Neuroticizma ($\beta = -.45, p < .01$), Ekstraverzije ($\beta = .24, p < .01$), Agresivnosti ($\beta = .21, p < .01$) i Pozitivne valence ($\beta = -.27, p < .001$). Veća izraženost Ekstraverzije i Agresivnosti, kao i manja izraženost Neuroticizma i Pozitivne valence doprinose većoj asertivnosti. Neuroticizam se pokazao kao dosledni prediktor socijalne anksioznosti i asertivnosti kod učenika srednjih škola. Dobijeni rezultati idu u prilog dobroj teorijskoj utemeljenosti odnosa između osobina ličnosti, socijalne anksioznosti i asertivnosti.

Ključne reči: osobine ličnosti, socijalna anksioznost, asertivnost, učenici srednjih škola

Uvod

Kao rezultat psiholeksičkih istraživanja u Srbiji nastao je model ličnosti koji podrazumeva postojanje sledećih sedam bazičnih dimenzija ličnosti: Neuroticizam, Ekstraverzija, Savesnost, Agresivnost, Otvorenost prema iskustvu, Negativna valenca i Pozitivna valenca. Autori modela su napravili instrument *Velikih pet plus dva* (VP+2; Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010) koji se koristi za procenu stepena izraženosti pojedinih dimenzija ličnosti.

¹ Adresa autora: danica.vukic@yahoo.com

Neuroticizam je dimenzija individualnih razlika u stepenu reaktivnosti na potencijalno ugrožavajuće stimulse. Skala neuroticizma odnosi se na individualne razlike u sklonosti da se doživljavaju negativne emocije. Neuroticizam karakteriše visoka reaktivnost na ugrožavajuće stimulse i sklonost doživljavanju negativnih emocija, kao što su: anksioznost, depresivno raspoloženje, ogorčenost, otuđenost, osećanje manje vrednosti i negativni afektivitet. Osobe koje imaju slabije izražen neuroticizam mogu se okarakterisati kao emocionalno stabilne, staložene, relaksirane, u stanju da se suoče sa stresnim događajima bez panične uznemirenosti (Smederevac i sar., 2010).

Ekstraverzija se odnosi na broj međuljudskih odnosa u kojima se osoba oseća lagodno. Ona predstavlja dimenziju individualnih razlika u stepenu reaktivnosti na spoljašnje okruženje. Osobe sa visokim skorovima na ovoj dimenziji karakteriše visoka uključenost u spoljašnji svet, lako i brzo uspostavljanje međuljudskih odnosa, preferencija za velike grupe, sklonost ka traženju uzbuđenja, ka doživljavanju pozitivnih emocija, optimizam, aktivitet, pozitivni afektivitet i brzo prilagođavanje promenama u sredini. Osobe sa niskim skorovima na ovoj dimenziji se lagodnije osećaju kada nisu okruženi velikim brojem ljudi, rezervisani su, što ne znači nedruštveni, nezavisniji i umereniji (Smederevac i sar., 2010).

Savesnost je dimenzija individualnih razlika koja se odnosi na stav prema obavezama, odnosno broj ciljeva na koji je neko usmeren kao i samokontrolu, sistematičnost i istrajnost u njihovom ostvarivanju. Savesnost karakteriše odnos prema obavezama i snaga volje pod kojima se podrazumeva: odlaganje zadovoljstva zarad viših ciljeva, kontrola ponašanja, samodisciplina i istrajnost. Na ovoj dimenziji ljudi se razlikuju prema stepenu u kom su u stanju da žrtvuju svoju lagodnost i ulože napor zarad ostvarenja dugoročnih ciljeva. Ova dimenzija je velikim svojim delom oblikovana vaspitanjem i stepenom u kojem je osoba bila u stanju da uspostavi kontrolu nad vlastitim ponašanjem (Smederevac i sar., 2010). Osobe visokih skorova na ovoj dimenziji usmerene su na nekoliko ciljeva i pokazuju samodisciplinu povezanu sa tim usmerenjem. To su osobe snažne volje, skrupulozne, tačne i pouzdane. S druge strane, osobe niskih skorova teže da budu usmerene na veći broj ciljeva kojima pristupaju površno, nesistematično i sa velikom dozom spontanosti.

Agresivnost je dimenzija koja podrazumeva individualne razlike u učestalosti i intenzitetu agresivnih impulsa, kao i razlike u kontroli i intenzitetu same agresivne reakcije. Karakteristike dimenzije Agresivnosti su: učestalost i intenzitet agresivnih impulsa, slaba kontrola agresije, česti konfliktni interpersonalni odnosi, sklonost doživljavanju ljutnje i besa (Obradović i Dinić, 2010). Bes je uobičajena reakcija na doživljaj ugrožavanja psihološkog prostora ili, ređe fizičkog integriteta individue. Postoje velike individualne razlike šta se procenjuje kao ugrožavajući stimulus. Agresivno ponašanje se lakše ispoljava u situacijama u kojima se cilj procenjuje slabijim. Stoga postoje i individualne razlike u kognitivnom funkcionisanju koje doprinose proceni drugih kao slabijih ili jačih u odnosu na sebe, a koje predstavljaju jako značajan čimilac u determinisanju agresivnog ponašanja (Smederevac i sar., 2010).

Otvorenost prema iskustvu se odnosi na prihvatanje novih ideja, pristupa i iskustava. Karakteristike dimenzije Otvorenosti prema iskustvu su: intelektualna ra-

doznanost, širok krug interesovanja, otvorenost za novine i potreba za raznovrsnošću (Obradović i Dinić, 2010). Osobe sa postignutim visokim skorom na ovoj dimenziji imaju više interesovanja i u skladu sa tim manje dubine u okviru svakog od njih, dok osobe sa nižim skorom imaju manje interesovanja i relativno više dubine u svakom od njih. Otvorenost prema iskustvu je važan deo kreativnosti.

Pored navedenih dimenzija koje su po svom sadržaju dosta slične petofaktorskom modelu, ovaj model sadrži i dve dimenzije samoevaluacije, a to su pozitivna i negativna valenca. *Pozitivna valenca* je dimenzija samoevaluacije koja podrazumeva pozitivan stav prema sebi i pozitivnu procenu sebe. Ona predstavlja jedan od preduslova mentalnog zdravlja. Ova skala sadrži markere ekstremno pozitivne samoevaluacije, koja se graniči sa narcizmom i koja može biti osnova brojnih poremećaja ličnosti. Pozitivnu valencu karakterišu superiornost, narcizam i egocentričnost (Obradović i Dinić, 2010). Ekstremno niski skorovi mogu ukazivati na nedostatak samopoštovanja, snishodljivost i samoumanjivanje. Blago povišeni, blago sniženi skorovi kao i oni prosečni, uglavnom se tretiraju kao poželjni (Smederevac i sar., 2010).

Negativna valenca je dimenzija samoevaluacije koja podrazumeva negativan stav prema sebi i negativnu procenu sebe. Obuhvata spremnost da se sebi pripiše uloga opasne osobe i postojanje negativne samoevaluacije karakteristične za depresivni kognitivni stil (Smederevac i sar., 2010). Ova dimenzija se odnosi na manipulativnost i samokriticizam (Obradović i Dinić, 2010).

Socijalna anksioznost

Podaci ukazuju na činjenicu da je socijalna anksioznost uobičajeni problem među mladom populacijom, učenicima i studentima, a podaci o zastupljenosti kreću se od 9,6% do 11,6 % sa nešto većom učestalošću kod devojaka (Baptista, Loureiro, & Osorio, 2012; Izgic, Akyiz, Dogan, & Kugu, 2004). Socijalna anksioznost je dispozicija ličnosti koja se odnosi na sklonost ka doživljavanju preteranog straha u različitim situacijama u kojima postoji mogućnost procenjivanja od strane drugih ljudi (Živčić-Bećirević i Jakovčić, 2015). Proizlazi iz očekivanja ili prisutnosti interpersonalne evaluacije u zamišljenim ili stvarnim socijalnim okruženjima (Leary & Kowalski, 1995). Smatra se da bi mogla biti nazvana i *evaluaciona* anksioznost (Tovilović, 2004). Zbog straha da će biti negativno procenjene, kao i zbog česte upotrebe sigurnosnih ponašanja i izbegavanja, socijalno anksiozne osobe upadaju u začarani krug koji održava anksioznost. Socijalno anksiozan pojedinac ima intenzivnu želju da ostavi dobar utisak na druge, ali istovremeno je zabrinut da li će u tome uspeti. Zabrinutost se, pre svega, odnosi na sopstvene karakteristike za koje osoba veruje da su loše ili suprotne društveno poželjnim, te će stoga biti nepovoljno procenjena, odbijena ili će izgubiti društveni status (Burstein et al., 2011; Rodebaugh, 2009). Osoba se boji kako će na javnom mestu ispasti smešna, nespretna, pokazati neznanje, napraviti nepopravljivu glupost i tako se javno osramotiti (Filaković i Mandić, 2003).

Leri i Kovalski (Leary & Kowalski, 1995) smatraju da se socijalna anksioznost pojavljuje kada su ljudi motivisani da ostave željeni utisak na druge, ali nisu sigurni da će u tome uspeti. Proizvod je, dakle, dva faktora: motivacije da se ostavi željeni utisak i subjektivno procenjene verovatnoće da se to uradi. Prema Hajmbergu i saradnicima (Heimberg et al., 1989), socijalno anksiozne osobe doživljavaju značajan emotivni distress u većini socijalnih situacija, naročito kada se upoznaju sa drugim ljudima, kada su kritikovane, kada su u centru nečije pažnje, kada ih posmatraju dok nešto rade, kao i pri kontaktu sa autoritetima.

Tovilović (2004) smatra da se socijalna anksioznost definiše u terminima tri centralne komponente: reakcije autonomnog nervnog sistema, okupiranosti strahom od negativne evaluacije i izbegavanjem ili željom da se izbegne socijalna situacija. Prema ovoj autorki patološki doživljaj ekstremne socijalne anksioznosti je socijalna fobija ili socijalno anksiozni poremećaj - izraziti, trajan, preteran i neosnovan strah od jedne ili više situacija u kojima bi osoba mogla biti posmatrana ili procenjivana.

Socijalnu anksioznost karakteriše: 1) presituaciono katastrofiranje o socijalnoj situaciji (očekivanje najgoreg mogućeg ishoda), 2) povećana aktivnost autonomnog nervnog sistema pre socijalne situacije i 3) izbegavanje socijalnih situacija. Ukoliko se takva osoba ipak izloži socijalnoj situaciji, prisutni su: 1) povećana aktivnost autonomnog nervnog sistema tokom socijalne situacije, 2) doživljaj straha visokog intenziteta i 3) preokupiranost utiskom koji ostavlja, što može rezultovati paničnim strahom i napuštanjem situacije (Krnetić, 2006).

Kao i kod drugih tipova anksioznosti, simptomi se manifestuju na četiri glavna područja: telesnom, emocionalnom, kognitivnom i bihevioralnom (Vulić-Prtorić, 2006). Ono što je učestalije kod socijalne anksioznosti u odnosu na druge tipove, jesu i slabija koordinacija u vidu tremora, nespretnost i potpuna zakočenost.

Situacije koje pospešuju socijalnu anksioznost mogu se podeliti u četiri osnovne kategorije (Holt, Heimberg, Hope, & Liebowitz, 1992). Situacija koja izaziva najjaču anksioznost je ona koja uključuje formalni govor i interakciju: govor ispred publike, govor na sastancima, prezentacijama, kao i različite vrste nastupa na pozornici. Govor pred publikom je najzastupljeniji socijalni strah, što potvrđuje i niz istraživanja (Furmark, 2002; Hofmann, Heinrichs, & Moscovitch, 2004). Drugu kategoriju čine situacije koje uključuju neformalni govor i interakciju (susreti sa nepoznatim osobama, odlasci na zabave, telefonski pozivi nekome koga ne poznajemo dobro). U treću kategoriju svrstavaju se interakcije koje zahtevaju asertivno ponašanje, situacije kada osoba mora da iskaže neslaganje, razgovara sa autoritetima, vrati kupljeni artikl u prodavnici i sl. Četvrta kategorija uključuje situacije u kojima osoba mora da izvede neku radnju dok je drugi posmatraju (da jede, da radi ili da piše). Zajedničko svim ovim situacijama je da izazivaju brigu kako će osoba biti procenjena od strane drugih. Hjuž i saradnici (Hughs, Ginnet, & Curphy, 2006) navode da treba razlikovati najmanje dva tipa socijalne anksioznosti: anksioznost vezanu za socijalne interakcije i anksioznost vezanu za izvođenje neke radnje. Anksioznost vezana za socijalne interakcije sastoji se od straha prilikom susretanja sa drugim ljudima (započinjanje i održavanje razgovora sa drugim ljudima), dok se anksioznost vezana za izvođenje neke radnje sastoji od straha da se nešto radi pred drugim ljudima,

čega se osoba ne bi plašila kada bi to radila nasamo (pisanje, sviranje instrumenata, držanje govora).

Kalajdžić (2012) smatra da postoje dva podtipa socijalne anksioznosti: *generalizovani i specifični (diskretni)*. Generalizovani podtip se karakteriše prožetostu strahom od širokog spektra socijalnih situacija, a specifični (diskretni) podtip podrazumeva strah od jedne ili nekoliko specifičnih socijalnih situacija. Najčešći je strah od javnog nastupa (govor, predavanje, nastup na TV-u i sl.). Pitanje je da li se radi o razlici u intenzitetu u okviru socijalne anksioznosti ili postoje bitne razlike između ovih podtipova. Za sada je uočeno kako su ljudi kod kojih je prisutan generalizovan podtip najčešće samci, karakteriše ih poremećaj interpersonalnih interakcija i imaju veću stopu prapratnog alkoholizma i depresije, zatim mlađi su, manje obrazovani i imaju manje šanse za zaposlenje.

Acković (2012) ističe da je visok nivo anksioznosti očekivani pratilac razvojnih zadataka sa kojima se suočava adolescent. Sticanje autonomije uključuje oslobađanje zavisnosti od roditelja i nestajanje veze sa infantilnim objektom, pri čemu adolescent mora da pokuša da se udalji, odnosno da nadmaši reprezentaciju internalizovanog objekta formiranu u detinjstvu i izgradi osećaj selfa koji ga distancira i individualizuje, poštujući objektivnu predstavu roditelja. Ukoliko se podsetimo izrazitog konformizma koji ispoljavaju adolescenti u odnosu prema vršnjacima, ne iznenađuje činjenica da fokusiranje na to kako će biti procenjen kod adolescenta može proizvesti socijalnu anksioznost. Povećanje značaja socijalnih odnosa sa vršnjacima, veća osetljivost vezana za socijalne procene i tranzicija iz detinjstva u adolescenciju faktori su koji doprinose pojavi socijalne anksioznosti kod adolescenata.

Asertivnost

Termini „asertivnost“ i „asertivno ponašanje“ postaju na našim prostorima deo svakodnevnog jezika. Reči su anglosaksonskog porekla (eng. *assertive behaviour*) u značenjima pouzdanog, odgovornog i samopotvrdnog ponašanja. Ličnost je, dakle, asertivna ako je sposobna da u situacijama, u kojima je ugrožena, dosledno, uporno i odgovorno brani sopstvena prava nezavisno od činjenice ko, kada i zašto joj ta prava poništava (Zdravković, 2010). Asertivnost je veština koja pomaže osobi da se adekvatno (pravilno) postavi u očuvanju sopstvenih prava, a da ne naruši tuđa prava, da bez nelagodnosti ispolji sopstvena osećanja, te da dostigne svoje ciljeve i interese.

Najčešće se pojam asertivnost objašnjava u kontekstu dva kvalitativno drugačija oblika socijalnog ponašanja – *submisivnog i agresivnog*. Dok se, s jedne strane, agresivnost dovodi u vezu sa impulsivnošću i ugrožavanjem prava drugih, submisivno ponašanje se odnosi na izbegavanje sukoba, kao i na nesigurnost u komunikaciji, te se često povezuje sa negativnim ishodom poput depresivnosti i anksioznosti (Alinčić, 2013).

Asertivnost isključuje snishodljivost, submisivno ili pasivno interpersonalno ponašanje, zauzimanje za sebe u socijalnoj situaciji na socijalno neadekvatan, nelegitiman – agresivan način. Smatra se da interesovanje za sam konstrukt asertivnosti

raste od 1976. godine (Alinčić, 2013), kada on počinje da se primenjuje u okvirima terapijskog rada kao moćno oruđe za pomaganje ljudima koji ispoljavaju određene probleme u komunikaciji i socijalnim interakcijama. Asertivnost se prihvata kao obrazac ponašanja koji može sprečiti problematične odnose u komunikaciji i kao instrument za iniciranje i održavanje društveno podražavajućih odnosa koji doprinose uživanju boljeg emocionalnog stanja (Bijelić, 2014).

Džozef Volpe (Wolpe, 1990) definiše asertivno ponašanje kao socijalno adekvatno verbalno i motorno izražavanje bilo koje emocije umesto anksioznosti. Prema njemu asertivnost obuhvata više kategorija emocionalnog ponašanja. Najbliže je kategoriji suprotstavljajućeg ponašanja, tj. osoba iskazuje svoje potrebe ili izražava nesaglasnost, suprotstavlja se ili nekog odbija na socijalno adekvatan način. Druga kategorija asertivnosti je izražavanje osećanja bilo koje vrste. Afektivno izražavanje je asertivno ukoliko osoba jasno izrazi kako se oseća na socijalno adekvatan način. Većina autora smatra da se asertivno ponašanje uči, te da je situacijski specifično (Willis & Daisley, 1995). Budući da se radi o obliku ponašanja, ono se može naučiti učenjem putem nagrade i kazne, kao i učenjem po modelu. Prema Marangunić (2002) postoje pokazatelji urođene asertivnosti koji se javljaju oko druge godine, kada dete uči da kaže "ne", no retko je ohrabrena i potkrepljena, pa je zato često i izgubljena. Razlikuje se od agresivnosti i pasivnosti po tome što ljudi imaju manje problema pri usvajanju tih oblika ponašanja. Svako je sposoban da se ponaša agresivno ili pasivno, ali većina ljudi ima tendenciju ka jednoj vrsti ponašanja. Takođe, svi imamo sposobnost za asertivno ponašanje, ali je potrebno da se ono uči više nego što je to slučaj sa drugim oblicima. Asertivno ponašanje se može naučiti i poboljšati putem asertivnog treninga koji se sastoji od različitih kognitivno-bihejvioralnih tehnika zasnovanih na principu recipročne inhibicije i kognitivne restrukturacije (Krnetić, 2006).

Vrlo važnu ulogu u razvoju asertivnosti kod dece ima vaspitanje. Pravovremeno usvajanje odgovarajućih oblika asertivnog ponašanja, utiče na razvoj detetovog samopoštovanja, kao i na razvoj veština za suočavanje sa stresom. Živčić-Bećirević (1996) ističe da je za pojavu asertivnog ponašanja nužno posedovanje odgovarajućih socijalnih veština. Istraživanja pokazuju da adolescenti koji svoje osobine percipiraju socijalno poželjnim i asertivnim, većinu stresnih događaja procenjuju manje pretećim, a svoje resurse za suočavanje sa stresnim događajima efikasnijim (Živčić-Bećirević, 1996).

Može se razlikovati *situaciona i generalizovana neasertivnost* (Alinčić, 2013). Situaciona neasertivnost odnosi se na nedostatak asertivnosti u samo određenim tipovima situacija, npr. u situacijama koje uzrokuju visok nivo teskobnosti, ili u situacijama u kojima mora biti iskazan autoritet. Kod generalizovane neasertivnosti osobe su bojažljive i rezervisane, te nisu sposobne za odbranu svojih prava bez obzira na specifičnost situacije.

Osnovni problem istraživanja je ispitivanje uloge osobina ličnosti (Neuroticizam, Ekstraverzija, Savesnost, Agresivnost, Otvorenost prema iskustvu, Pozitivna i Negativna valenca) u predikciji socijalne anksioznosti i asertivnosti kod učenika srednjih škola, pri čemu se očekuje da će se navedene dimenzije ličnosti izdvojiti

kao statistički značajni prediktori socijalne anksioznosti i asertivnosti kod učenika srednjih škola.

Metod

Uzorak i procedura

Uzorak je prigodan i činilo ga je 200 učenika srednjih škola sa teritorije Niša i Prokuplja, i to 100 učenika završnog razreda gimnazije i 100 učenika završnog razreda srednjih stručnih škola na četvrtom stepenu. Uzorak čini 38 učenika (19%) i 62 učenice gimnazije (31%) i 73 učenika (36.5%) i 27 učenica srednjih stručnih škola (13.5) (Tabela 1).

Tabela 1

Struktura uzorka s obzirom na pol učenika (frekvencije)

		Vrsta škole		Ukupno
		gimnazija	srednje stručne	
Pol	muški	38	73	111
	ženski	62	27	89
Ukupno		100	100	200

Starost ispitanika, s obzirom da su uzorak činili učenici završnog razreda, kreće se u rasponu od 18 do 19 godina.

Ispitivanje je sprovedeno tokom septembra meseca 2017. godine u srednjim školama na teritoriji Niša i Prokuplja. Ispitivanje je bilo anonimno, a ispitanicima je predloženo da će se dobijeni rezultati koristiti isključivo u istraživačke svrhe.

Instrumenti

Upitnik Velikih pet plus dva (VP+2; Smederevac i sar., 2010). Ovaj upitnik, namenjen merenju osobina ličnosti, konstruisan je na osnovu leksičkih opisa ličnosti u srpskom jeziku. Za potrebe istraživanja korišćena je skraćena verzija upitnika Velikih pet plus dva koja se sastoji od 70 ajtema u formatu petostepene Likertove skale. Ajtemi su raspoređeni u sedam skala, od kojih svaka skala sadrži po 10 ajtema. Metrijske karakteristike skala upitnika VP+2 su veoma dobre (Smederevac i sar., 2010). Sve skale upitnika imaju prihvatljivu pouzdanost. Najveću pouzdanost u ovom istraživanju ima skala Neuroticizma (koeficijent interne konzistencije na nivou celog uzorka iznosi $\alpha = .92$). Najmanju pouzdanost ima skala Negativna valenca (koeficijent interne konzistencije na nivou celog uzorka je $\alpha = .83$, na nivou poduzorka ispitanika muškog pola iznosi $\alpha = .83$, dok je na nivou poduzorka ispitanika ženskog pola zabeležena niska pouzdanost, gde je $\alpha = .79$). Skala Ekstraverzije ima pouzdanost, $\alpha = .82$; skala Savesnosti, $\alpha = .80$; skala Agresivnosti, $\alpha = .79$; skala Otvorenosti prema iskustvu, $\alpha = .76$; i skala Pozitivne valence, $\alpha = .87$.

Skala socijalne anksioznosti (Tovilović, 2004). Ovaj instrument je nastao korekcijom prvonastale skale namenjene ispitivanju socijalne anksioznosti kao dimen-

zije. Odbacivanjem stavki koje su nisko korelirale sa prvom glavnom komponentom i onih koje su se odnosile na srodne konstrukte, broj stavki je sveden na 25. Odgovori su ponuđeni u vidu petostepene skale Likertovog tipa (1 – *potpuno netačno*; 5 – *potpuno tačno*). Veći skor na skali ukazuje na izraženije prisustvo indikatora socijalne anksioznosti. U ovom istraživanju skala socijalne anksioznosti je prihvatljive i visoke pouzdanosti ($\alpha = .90$).

Skala za procenu asertivnosti – A skala (Tovilović, Okanović i Krstić, 2009). Skala je konstruisana od stavki koje opisuju reakcije i ponašanja tipična za (ne)ispoljavanje asertivnosti. Ispitanik je instruisan da pomoću petostepene skale Likertovog tipa odgovori u skladu sa svojim reakcijama u socijalnim situacijama koje iziskuju asertivnost, u rasponu od stalne odsutnosti tih reakcija ili ponašanja (*nikad*), do njihove stalne prisutnosti (*uvek*). Od ukupno 27 stavki A skale, njih 13 su stavke pozitivnog usmerenja (u smeru asertivnosti), a 14 ajtema ima negativno usmerenje. Pouzdanost A skale na našem uzorku je visoka i iznosi $\alpha = .96$.

Rezultati

U Tabeli 2 prikazani su deskriptivni pokazatelji osnovnih varijabli istraživanja. Ovi podaci pokazuju da su sve mere u opsegu normalne distribucije (skjunis i kurtozis +/- 1).

Tabela 2
Izraženost osnovnih varijabli istraživanja

	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Sk</i>	<i>Ku</i>
Skale VP+2						
Neuroticizam	10	50	2.61	8.48	0.48	0.11
Ekstraverzija	12	50	3.82	7.29	-0.62	0.26
Savesnost	16	50	3.49	7.61	-0.19	-0.32
Agresivnost	13	50	3.04	7.80	0.04	-0.32
Otvorenost prema iskustvu	11	50	3.62	7.09	-0.56	-0.78
Pozitivna valenca	10	50	3.31	8.39	-0.07	-0.30
Negativna valenca	10	49	2.17	8.06	0.97	-0.84
Socijalna anksioznost	25	125	2.52	22.97	0.59	-0.11
Asertivnost	27	135	3.47	18.28	-0.52	0.14

Napomena. Koeficijent asimetrije – Skjunis (Sk); koeficijent izduženosti – Kurtozis (Ku).

Tabela 3
Korelacija osnovnih varijabli istaživanja (Pirsonov koeficijent korelacije)

	Socijalna anksioznost	Asertivnost
Skale VP+2		
Neuroticizam	.66***	-.51***
Ekstraverzija	-.30***	.53***
Savesnost	-.27***	.34***
Agresivnost	-.04	.26***
Otvorenost prema iskustvu	-.11	.42***
Pozitivna valenca	-.32***	.52***
Negativna valenca	.16*	.01
Socijalna anksioznost		-.71***

*** $p < .001$; * $p < .05$

Najveća dobijena korelacija između osobina ličnosti i socijalne anksioznosti je pozitivna i umerena povezanost Socijalne anksioznosti sa Neuroticizmom. Utvrđena je statistički značajna i pozitivna povezanost Asertivnosti sa Ekstraverzijom, Savesnošću, Agresivnošću, Otvorenošću prema iskustvu i Pozitivnom valencom, kao i negativna sa Neuroticizmom. Najveća dobijena korelacija između Asertivnosti i osobina ličnosti je pozitivna i umerena povezanost asertivnosti sa Ekstraverzijom. Između Socijalne anksioznosti i Asertivnosti postoji statistički značajna negativna i visoka povezanost.

Tabela 4
Interkorelacije osobina ličnosti (Pirsonov koeficijent korelacije)

	Negativna valenca	Pozitivna valenca	Otvorenost prema iskustvu	Agresivnost	Savesnost	Ekstraverzija
Neuroticizam	.42**	-.09	-.10	.19**	-.31**	-.21**
Ekstraverzija	.07	.52**	.69**	.20**	.47**	
Savesnost	-.29**	.25**	.36**	-.11		
Agresivnost	.59**	.43**	.27**			
Otvorenost prema iskustvu	.07	.53**				
Pozitivna valenca	.38**					

** $p < .01$; * $p < .05$

Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna povezanost između osobina ličnosti, ali da ne koreliraju visoko. Stoga zaključujemo da nema multikolinearnosti, te da je jedan od preduslova za primenu multiple regresione analize ispunjen.

Tabela 5

Multipla regresiona analiza: Osobine ličnosti kao prediktori socijalne anksioznosti

Osobine ličnosti	β	<i>pr</i>	<i>sr</i>	<i>F</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²
Neuroticizam	.61***	.61	.52			
Ekstraverzija	-.18*	-.17	-.12			
Savesnost	-.01	-.02	-.01			
Agresivnost	-.12	-.14	-.09			
Otvorenost prema iskustvu	.26***	.25	.18	32.62***	.74	.54
Pozitivna valenca	-.28***	-.28	-.20			
Negativna valenca	.07	.07	.05			

Napomena. *** $p < .001$; * $p < .05$

Utvrđeno je da je model statistički značajan $F_{(7, 192)} = 32.62$, $p < .001$. Koefficient multiple korelacije iznosi $R = .74$ i ukazuje da između osobina ličnosti i Socijalne anksioznosti postoji visoka povezanost (Tabela 5). Procenat objašnjene varijanse na dimenziji socijalne anksioznosti koji se može pripisati testiranom skupu prediktora je 54.3%.

U modelu izdvojenog skupa prediktorskih varijabli, statistički značajni prediktori Socijalne anksioznosti na celom uzorku učenika su dimenzije Neuroticizma, Ekstraverzije, Otvorenosti prema iskustvu i Pozitivna valenca. Više skorove na dimenziji socijalne anksioznosti predviđaju viši skorovi na dimenzijama Neuroticizma ($\beta = .61$, $p < .001$) i Otvorenosti prema iskustvu ($\beta = .26$, $p < .001$), kao i niži na dimenzijama Ekstraverzije ($\beta = -.18$, $p < .05$) i Pozitivne valence ($\beta = -.28$, $p < .001$).

Tabela 6

Multipla regresiona analiza: Osobine ličnosti kao prediktor Asertivnosti

Osobine ličnosti	β	<i>pr</i>	<i>sr</i>	<i>F</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²
Neuroticizam	-.45***	-.50	-.38			
Ekstraverzija	.24**	.23	.15			
Savesnost	.04	.05	.03			
Agresivnost	.21**	.24	.16			
Otvorenost prema iskustvu	.00	.00	.00	35.00***	.75	.56
Pozitivna valenca	.27***	.27	.19			
Negativna valenca	-.03	-.04	-.02			

Napomena. *** $p < .001$; ** $p < .01$;

Utvrđeno je da je model statistički značajan, $F_{(7, 192)} = 35.00$, $p < .001$. Koefficient multiple korelacije iznosi $R = .75$ i ukazuje da između osobina ličnosti i Asertivnosti postoji visoka povezanost (Tabela 6). Procenat objašnjene varijanse na dimenziji asertivnosti koji se može pripisati testiranom skupu prediktora je 56.1%.

U modelu izdvojenog skupa prediktorskih varijabli, statistički značajni prediktori asertivnosti su dimenzije Neuroticizma, Ekstraverzije, Agresivnosti i Pozitivna valenca. Više skorove na dimenziji Asertivnosti predviđaju viši skorovi na dimenzijama Ekstraverzije ($\beta = .24, p < .01$), Agresivnosti ($\beta = .21, p < .01$) i Pozitivne valence ($\beta = -.27, p < .001$), kao i niži na dimenziji Neuroticizma ($\beta = -.45, p < .001$).

Diskusija

Utvrđeno je da su pozitivni korelati Socijalne anksioznosti dimenzije Neuroticizma i Negativne valence dok su negativni korelati dimenzije Ekstraverzije, Svesnosti i Pozitivne valence. Najveće dobijene korelacije jesu pozitivne i umerene korelacije Socijalne anksioznosti sa Neuroticizmom. Dobijeni nalaz je u skladu sa polaznim pretpostavkama i dobijene korelacije su očekivanog smera (npr. Abe, 2004, prema Alinčić, 2013).

Relativno visoka povezanost dimenzije Neuroticizma i Socijalne anksioznosti, upućuje na to da će osobe koje imaju visoke skorove na Neuroticizmu, odnosno osobe koje imaju tendenciju da češće doživljavaju anksioznost, obeshrabrenost, zabrinutost i depresivnost, verovatno imati predispoziciju za potencijalni razvoj socijalne anksioznosti, odnosno biti sklonije neprimerenom strahu od izloženosti posmatranju i kritičkoj proceni drugih osoba u različitim socijalnim situacijama. Napomenimo da u ovom instrumentu Neuroticizam upravo obuhvata i subskalu Anksioznosti, koja se najpre odnosi na socijalnu anksioznost. Veću sklonost socijalnoj anksioznosti imaće i učenici koji imaju izraženiji negativan stav prema sebi i negativnu procenu sebe, a što je deo Negativne valence. Analizirajući aspekte dimenzije Ekstraverzije, koja se primarno odnosi na srdačnost, pozitivni afekat i društvenost, može se pretpostaviti da dobijena statistički značajna negativna veza Ekstraverzije i Socijalne anksioznosti govori u prilog tome da će introvertnije osobe, koje su nedruželjubive, pasivnije i ćutljivije verovatno imati predispoziciju za razvoj socijalne anksioznosti. Analizom rezultata uočava se da će učenici koji su usmereni na nekoliko ciljeva i pokazuju samodisciplinu povezanu sa tim usmerenjem, samokontrolu, sistematičnost i istrajnost u njihovom ostvarivanju, biti manje anksiozni u socijalnim situacijama. Srednjoškolci koji imaju pozitivnu procenu sebe i pozitivan stav prema sebi neće biti skloni razvoju socijalne anksioznosti.

Dobijeni rezultati saglasni su sa nalazima Alinčićeve (2013), u kojem je ispitivana relacija asertivnosti, osobina ličnosti i socijalne anksioznosti, na uzorku od 240 ispitanika, uzrasta od 18 do 77 godina. Rezultati su pokazali da je dimenzija Neuroticizma iz modela Velikih pet plus dva najbolji prediktor socijalne anksioznosti i u negativnoj i umerenoj korelaciji sa navedenom dimenzijom, što je dobijeno i u našem istraživanju. Utvrđeno je da su osobine ličnosti modela Velikih pet plus dva statistički značajno povezane sa socijalnom anksioznošću (Alinčić, 2013). Procenat varijanse socijalne anksioznosti koji objašnjavaju osobine ličnosti iznosi 62%. Osobe koje ostvaruju niže skorove na Ekstraverziji i Otvorenosti, a više na dimenziji Neuroticizma, ostvarivaju viši skor na socijalnoj anksioznosti, što ide u prilog do-

bijenim smerovima korelacija u našem istraživanju. Dodavanjem varijable Asertivnost u hijerarhijsku regresionu analizu, nakon prvobitno uključenih osobina ličnosti, doprinos prethodno utvrđenih značajnih prediktora socijalne anksioznosti menja, u smislu da se doprinos Ekstraverzije neznatno uvećava, doprinos Neuroticizma se znatno umanjuje, dok se doprinos Otvorenosti prema iskustvu u predviđanju socijalne anksioznosti gubi. U ovom drugom modelu, asertivnost je najbolji prediktor socijalne anksioznosti, i sa njom je u očekivanoj negativnoj korelaciji umerenog inteziteta. Dobijeni nalaz je u skladu i sa istraživanjem u kojem je koncept stida, važne komponente socijalne anksioznosti, negativno povezan sa Ekstraverzijom iz Petofaktorskog modela (Abe, 2004, prema Alinčić, 2013), a pokazalo se u drugom istraživanju da je stid pozitivno povezan sa Neuroticizmom i Introverzijom Ajzenkovo-
vog psihobiološkog EPQ modela (Zhong et al., 2008, prema Alinčić, 2013).

Asertivnost predstavlja jednu od subskala Ekstraverzije merene NEO-PI-R inventarom (Costa & McCrae, 1992), te dobijena pozitivna korelacija u ovom istraživanju ide u prilog teorijskim postavkama. Rezultati su pokazali da su pozitivni korelati asertivnosti dimenzije Ekstraverzije, Savesnosti, Agresivnosti, Otvorenosti prema iskustvu i Pozitivne valence, dok je negativan korelat dimenzija Neuroticizma. Najveća dobijena korelacija je pozitivna i umerena povezanost asertivnosti sa Ekstraverzijom. Dobijeni nalaz je u skladu sa polaznim pretpostavkama i dobijene korelacije su očekivanog smera (Bagherian & Mojambari, 2016; Kirst, 2011). Analizom dobijenih rezultata uočava se da će učenici koji su emocionalno stabilni, visoko uključeni u spoljašnji svet, koji sa lakoćom i brzo uspostavljaju međuljudske odnose, koji su skloniji samokontroli i sistematičnosti u ostvarenju nekoliko ciljeva, koji ispoljavaju impulsivnije i intenzivnije agresivne reakcije, koji imaju šira interesovanja i pozitivnu procenu sebe, biti skloniji pouzdanom, odgovornom i samopotvrdom ponašanju u situacijama kada su ugrožena njihova legitimna prava. Treba naglasiti da učenici ne ispoljavaju ekstremne oblike agresivnosti, već da se radi o slaboj kontroli agresije, čestim konfliktnim interpersonalnim odnosima i većoj sklonosti doživljavanju ljutnje i besa, koji su česti u adolescentnom periodu. Spomenimo da ovaj instrument navodi i Agresiju kao dimenziju, a koja obuhvata sem Besa i Tešku narav i Nepopustljivost, dakle, reč je o crtama koje se mogu više dovesti u vezu sa asertivnošću.

U prilog dobijenim rezultatima ide jedno istraživanje sprovedeno u Iranu (Bagherian & Mojambari, 2016), u kojem je ispitivan odnos asertivnosti sa osobinama ličnosti Modela Velikih pet (Costa & McCrae, 1992). Uzorak je činilo 430 ispitanika (150 muškaraca i 280 žena), uzrasta od 18 do 50 godina. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da je Neuroticizam u niskoj i negativnoj korelaciji sa asertivnošću, dok su Ekstraverzija i Savesnost u niskoj i pozitivnoj, što je u skladu sa rezultatima našeg istraživanja. Navedene dimenzije su se pokazale i statistički značajnim prediktorima asertivnosti. Milenković i Hadži-Pešić (2016) su na uzorku od 100 studenata prve godine medicine, utvrdile pozitivnu povezanost asertivnosti sa Ekstraverzijom Ajzenkovog EPQ modela, kao i negativnu sa Neuroticizmom. Rezultati jednog američkog istraživanja (Kirst, 2011), na uzorku od 84 studenata završne godine, pokazuju da je asertivnost pozitivno povezana sa Ekstraverzijom, Otvorenošću prema

iskustvu, Savesnošću i negativno sa Neuroticizmom iz Petofaktorskog modela, što je dobijeno i u našem istraživanju. Utvrđena je statistički značajna negativna i visoka povezanost socijalne anksioznosti sa asertivnošću. Nalaz je očekivan i u skladu sa polaznim pretpostavkama (Abedzadeh & Mahidan, 2014; Alinčić, 2013; Bijelić, 2014; Kirst, 2011; Ostovar, Khorasani, & Rezaei, 2015).

Pokazalo se da manje asertivne osobe koriste strategije koje reflektuju anksioznost u socijalnim situacijama (Rudy, Merluzzi, & Henahan, 1982, prema Aličić, 2013). Pokazan je pozitivan uticaj treninga asertivnosti na umanjene socijalne anksioznosti i poboljšanje socijalnog funkcionisanja (Tovilović, 2005). Asertivni trening ima dva važna cilja: umanjene socijalne anksioznosti i usvajanje asertivnog ponašanja (Abedzadeh & Mahdian, 2014). S obzirom na činjenicu da se koncept asertivnosti definiše kao zauzimanje za sopstvena prava, kao socijalna sposobnost povezana sa adekvatnim socijalnim ponašanjem u različitim socijalnim situacijama, u smislu izražavanja socijalno prihvatljivog ponašanja bez straha i ljutnje, bilo je očekivano da će učenici koji pokazuju asertivno ponašanje biti manje skloni socijalnoj anksioznosti, neprimerenom strahu od izloženosti posmatranju i kritičkoj proceni drugih osoba u različitim socijalnim situacijama.

U istraživanju Ostovara i saradnika (Ostovar et al., 2015), na uzorku od 360 iranskih studenata, ujednačenih po polu, utvrđena je negativna i niska povezanost socijalne anksioznosti i asertivnosti. Asertivnost se pokazala i statistički značajnim prediktorom Socijalne anksioznosti. Još jedno istraživanje sprovedeno u Iranu potvrđuje negativnu povezanost socijalne anksioznosti i asertivnosti (Abedzadeh & Mahdian, 2014). Visoka negativna povezanost socijalne anksioznosti i asertivnosti dobijena je u istraživanju Alinčićeve (2013), dok je umerena i negativna povezanost dobijena u istraživanju Bijelićeve (2014). Negativna povezanost navedenih konstrukata dobijena je i u američkim istraživanjima (npr. Orenstein, Orenstein, & Carr, 1975; prema Kirst, 2011). Može se pretpostaviti da su osobe koje imaju visoke nivoe asertivnosti manje sklone socijalnoj anksioznosti, jer se one odgovorno i samopovrdno ponašaju u socijalnim situacijama kada su ugrožena njihova legitimna prava. Ekstraverzija sadrži komponentu impulsivnosti, pozitivnog afekta i socijabilnosti, što može činiti važnu komponentu asertivnosti, dok neuroticizam podrazumeva predispoziciju za anksioznost, negativan afekat (borba-ili-beg reakcija) i doživljaj krivice zbog učinjenih dela, što može inhibirati asertivno reagovanje.

Rezultati su pokazali da su osobine ličnosti statistički značajni prediktori socijalne anksioznosti. Dobijeni nalaz je u skladu sa istraživanjem Alinčićeve (2013). Dobijena je visoka linerana povezanost socijalne anksioznosti i osobina ličnosti i na celom uzorku i na poduzorcima. Među statistički značajnim prediktorima socijalne anksioznosti iz domena osobina ličnosti, izdvojili su se Neuroticizam, Ekstraverzija, Otvorenost prema iskustvu i Pozitivna valenca. Socijalno anksiozni učenici su skloniji doživljavanju negativnih emocija, kao što su anksioznost, depresivno raspoloženje, ogorčenost, otuđenost, osećanje manje vrednosti i negativni afektivitet, oni su introvertniji, nedruželjublivi, pasivniji, imaju više interesovanja i manje dubine u okviru svakog od njih, i nemaju pozitivnu procenu sebe. Neočekivan je nalaz o pozitivnom smeru korelacije Otvorenosti prema iskustvu i socijalne anksioznosti,

koji je u suprotnosti sa dobijenim u istraživanju Alinčićeve (2013). Očekivalo se da će osobe koje su manje spremne za promene biti zatvorenije i nesigurnije u sebe, i samim tim anksioznije u socijalnim situacijama. Doprinos ovog istraživanja, u poređenju sa prethodnim (Alinčić, 2013), jeste i taj što se pokazalo da nedostatak pozitivne slike o sebi vodi socijalnoj anksioznosti kod učenika. Kao dosledni prediktor socijalne anksioznosti, pozitivnog smera korelacije, pokazao se Neuroticizam, dok je sledeći važan dosledni prediktor negativnog smera Pozitivna valenca. Veća izraženost Neuroticizma (kod svih) i Otvorenosti prema iskustvu (na celom uzorku i kod učenika gimnazije) i manja izraženost Pozitivne valence (na celom uzorku) značajno doprinosi predviđanju veće socijalne anksioznosti kod učenika. Pozitivna procena sebe kod učenika, s jedne strane, dovodi do smanjenja socijalne anksioznosti, s druge strane jača učenje asertivnog ponašanja, što bi bilo od velike važnosti za rad školskog psihologa.

Dobijeni rezultati su pokazali da su pojedine osobine ličnosti statistički značajni prediktori Asertivnosti. Među statistički značajnim prediktorima asertivnosti iz domena osobina ličnosti, izdvojili su se Neuroticizam, Ekstraverzija, Agresivnost i Pozitivna valenca. Dobijeni nalaz je u skladu sa polaznim pretpostavkama (Bagherian & Mojambari, 2016). Očekivalo se da će emocionalno stabilni učenici, učenici koji su više usmereni na spoljašnji svet, koji lako i brzo uspostavljaju međuljudske odnose, oni koji umereno ispoljavaju agresivne reakcije i oni koji imaju pozitivnu procenu sebe biti skloniji asertivnom ponašanju. Treba napomenuti da visoko izražena agresivnost u ovom slučaju ne upućuje na slabu kontrolu agresije, česte konfliktne interpersonalne odnose i na sklonost doživljavanju ljutnje i besa, već na reakciju u slučaju ugrožavanja psihološkog prostora, koja se ispoljava kroz asertivno ponašanje, odnosno kroz sposobnost da u situacijama, u kojima je ugrožena, dosledno, uporno i odgovorno brani sopstvena prava nezavisno od činjenice ko, kada i zašto joj ta prava poništava (Zdravković, 2010). Ovaj dobijeni nalaz bi bio u skladu sa Ollandikvom definicijom asertivnosti (Ollandick, Matson, & Helsel, 1985), koji je definiše kao sposobnost izražavanja vlastitih pozitivnih i negativnih misli i osećanja na neagresivan način i bez kršenja prava drugih osoba, i koja se kao takva izražava se u različitim situacijama, kao što je traženje vlastitih interesa i želja, odbijanje neopravdanih zahteva, suprostavljanje nepravdi. U prilog dobijenim rezultatima ide već spomenuto istraživanje sprovedeno u Iranu (Bagherian & Mojambari, 2016) u kojem je utvrđeno da su dimenzije Neuroticizma, Ekstraverzije i Savesnosti statistički značajni prediktori asertivnosti, što je potvrđeno u našem istraživanju. U jednom istraživanju (Ramaniah & Deniston, 1993), utvrđeno je da su statistički značajni prediktori asertivnosti dimenzije Neuroticizma (u negativnom smeru), Ekstraverzija, Otvorenost prema iskustvu i Savesnost (u pozitivnom smeru).

Zaključak

Dobijeni nalazi usmeravaju donošenje zaključaka u više pravaca. Najznačajniji nalaz ovog istraživanja tiče se potvrđivanja da je Neuroticizam najbolji i najdo-

sledniji prediktor socijalne anksioznosti i asertivnosti na celom uzorku i poduzorcima učenika gimnazije i srednjih stručnih škola. Prva specifična hipoteza o postojanju povezanosti između osobina ličnosti, socijalne anksioznosti i asertivnosti na celom uzorku i na poduzorcima, delimično je potvrđena. Najveća dobjena korelacija na celom uzorku i na poduzorcima učenika je visoka negativna povezanost socijalne anksioznosti i asertivnosti, zbog čega je važno buduća istraživanja koncipirati tako da se proverí prediktivna moć asertivnosti u predviđanju socijalne anksioznosti. Važan nalaz je pozitivna i umerena povezanost Neuroticizma i socijalne anksioznosti, kao i pozitivna i umerena povezanost Ekstraverzije i asertivnosti, i potvrđivanja njihove teorijske veze.

Specifične hipoteze, koje su se ticale utvrđivanja statistički značajnih prediktora socijalne anksioznosti i asertivnosti iz seta osobina ličnosti, delimično su potvrđene. Rezultati su pokazali da su specifične hipoteze o utvrđivanju razlika u izraženosti osobina ličnosti s obzirom na sociodemografske karakteristike delimično potvrđene. Posebno se izdvajaju nalazi o većoj izraženosti Pozitivne valence i asertivnosti kod mladića i o većoj izraženosti socijalne anksioznosti kod devojaka. Dobijenim rezultatima su delimično potvrđene polazne pretpostavke istraživanja i otvorena nova pitanja o odnosu osobina ličnosti, asertivnosti i socijalne anksioznosti.

Za naredna istraživanja važan zadatak bi bio i utvrđivanje da li određene osobine ličnosti jedino direktno ostavruju efekat na socijalnu anksioznost, ili postoje indirektni efekti pojedinih osobina ličnosti preko asertivnosti kao medijatora. To bi možda bio slučaj sa dimenzijom Ekstraverzije, koja je u ovom istraživanju u umerenoj korelaciji sa asertivnošću. Dalje bi trebalo proveriti njihov odnos na uzorcima mlađih adolescenata i ispitanika odraslog doba, s obzirom da se mladići i devojke koji su činili uzorak ovog istraživanja nalaze u izuzetno osetljivom razvojnem periodu, suočeni sa brojnim psihičkim promenama koje prate telesni razvoj u pubertetu. Sve izraženija konfrontacija sa roditeljima i drugim autoritetima, s jedne strane, i preneglašeni konformizam kada su u pitanju vršnjačke grupe, uz to, donošenje odluke o nastavku školovanja ili ulasku u svet rada, samo su neki od faktora koji mogu dovesti do ispoljavanja socijalne anksioznosti. Na kraju bi trebalo promisliti koje bi korelati socijalne anksioznosti trebalo uključiti u budućim istraživanjima. Nameće se potreba ispitivanja odnosa socijalne anksioznosti sa depresivnošću, usamljenošću, lokusom kontrole, samopoštovanjem, porodičnom kohezivnošću i odnosima sa vršnjacima. Dobra strana ovog istraživanja je ta što su sve skale korišćenih instrumenata istraživanja zadovoljavajuće pouzdanosti.

Rezultati ovog istraživanja mogli bi biti od koristi i stručnjacima koji se u svojoj praksi bave različitim problemima, poput depresivnosti, poremećaja ishrane, socijalne fobije, paničnih napada, socijalne neprilagođenosti, kao i otežanih prolazaka kroz različite krizne periode, a u čijoj osnovi mogu biti problemi visoke socijalne anksioznosti, u smislu uočavanja asertivnosti, kao potencijalno korisnog faktora pri radu sa gore navedenim i sličnim problemima.

Praktične implikacije sprovedenog istraživanja ogledaju se u mogućnosti primene stečenog znanja o odnosu osobina ličnosti, socijalne anksioznosti i asertivnosti u prevenciji neadaptivnih oblika ponašanja, kao što je socijalna anksioznost. Poka-

zalo se da je asertivnost važan protektivni faktor u smanjenju socijalne anksioznosti kod mladih. S obzirom na činjenicu da su školski psiholozi najčešće jedini stručnjaci koji se bave mentalnim zdravljem mladih u školama, a oni nisu sertifikovani treneri asertivnosti, oni mogu svoje učenike informisati o neasertivnim ponašanjima i njihovim negativnim posledicama, kao i korisnosti asertivnog ponašanja, i na taj način im pružiti informacije od značaja, ili ih uputiti na asertivni trening. Zanimarivanje značaja komunikacije ima dalekosežne posledice na školsko i kasnije akademsko postignuće učenika, ali i na buduće interpersonalne relacije. Zbog toga je važno da stručnjaci koji se bave mentalnim zdravljem pruže pomoć mladima da usvoje adekvatne strategije interpersonalnog ponašanja i da razvijaju svoje socijalne veštine. Usvajajući veštine komunikacije i ovladavajući umećem da otvoreno iskažu svoja osećanja i stavove i da brane svoja legalna prava, a da pritom ne ugroze drugu stranu u sukobu, mladi ljudi uče da se mnogi problemi povezani sa konfliktima na ovaj način mogu adekvatno rešiti.

Reference

- Abedzadeh, M., & Mahdian, H. (2014). Relationship between assertiveness and social anxiety with happiness. *International Journal of Education and Applied Sciences*, 6(1), 274–280.
- Acković, M. (2012). *Anksioznost, separaciona anksioznost i strah od javnog izvođenja kod učenika muzičke škole* (Neobjavljeni master rad). Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Niš.
- Alinčić, M. (2010). Osobine ličnosti i asertivnost kao prediktori samopoštovanja i socijalne anksioznosti. *Primenjena psihologija*, 6(2), 139–154.
- Bagherian, M., & Mojambari, A. K. (2016). The relationship between Big Five personality traits and assertiveness. *Tendenzen*, 25(3), 111–119.
- Baptista, C. A., Loureiro, S. R., & Osorio, F. (2012). Social phobia in Brazilian University students: Prevalence, underrecognition and academic impairment in women. *Journal of Affective Disorders*, 136, 857–861.
- Bijelić, L. (2004). *Odnos asertivnosti sa samopoštovanjem i socijalnom anksioznošću* (Neobjavljeni završni rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zadru, Zadar.
- Burstein, M., He, J. P., Kattan, G., Albano, A. M., Avenevoli, S., & Merikangas, K. R. (2011). Social Phobia and Subtypes in the National Comorbidity Survey–Adolescent Supplement: Prevalence, Correlates, and Comorbidity. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 50(9), 870–880.
- Costa, P. T. Jr., & McCrae, R. R. (1992). Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences*, 13, 653–665.
- Filaković, P. i Mandić, N. (2003). Socijalni anksiozni poremećaj. Prepoznavanje i liječenje depresije i anksioznih poremećaja. U Lj. Hotujac (Ur.), *Prepoznavanje i liječenje depresije i anksioznih poremećaja – uloga liječnika primarne zdravstvene zaštite* (str. 49–57). Zagreb: Belupo.
- Furmark, T. (2002). Social phobia: overview of community surveys. *Acta Psychiatrica*

Scandinavica, 105, 84–93.

- Heimberg, G. R., Klosko, J. S., Dodge, C. S., Shadick, R., Becker, R. E., & Barlow, D. (1989). Anxiety disorders, depression, and attributional style: A further test of the specificity of depressive attributions. *Cognitive Therapy and Research*, 13(1), 21–36.
- Holt, C. S., Heimberg, R. G., Hope, D. A., & Liebowitz, M. R. (1992). Situational domains of social phobia. *Journal of Anxiety Disorders*, 6, 63–77.
- Hofmann, S. G., Heinrichs, N., & Moscovitch, D. A. (2004). The nature and expression of social phobia: Toward a new classification. *Clinical Psychology Review*, 24, 769–797.
- Hughes, R. L., Ginnet, R. C., & Curphy, G. L. (2006). *Leadership: enhancing the lesson of experience* (5th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Izgić, F., Akyiz, G., Dogan, O., & Kugu, N. (2004). Social phobia among university students and its relation to self-esteem and body image. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 49, 630–634.
- Kalajdžić, O. (2012). Socijalno statusna obeležja kao determinante socijalne fobije kod adolescenata. *Biomedicinska istraživanja*, 3(2), 26–33.
- Kirst, L. K., (2011). *Investigating the relationship between assertiveness and personality characteristics*. Unpublished manuscript, University of Central Florida, Orlando, Florida. Retrieved from <http://stars.library.ucf.edu/honorstheses1990-2015/1200>
- Krnetić, I. (2006). Evaluacija racionalno emotivno bihevioralne terapije socijalne anksioznosti: istraživanje na pojedincu. U V. Nešić i sar. (Ur.), *Primenjena psihologija. Zbornik radova naučnog skupa Dani primenjene psihologije* (str. 107–125). Niš: Filozofski fakultet.
- Leary, M. R., & Kowalski, R. M. (1995). *Emotions and social behavior: Social anxiety*. New York: Guilford Press.
- Marangunić, N. (2010). *Evaluacija upitnika sramežljivosti i asertivnosti USA-r* (Neobjavljeni diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Milenković, A. i Hadži-Pešić, M. (2006). Povezanost vaspitnih stilova roditeljstva, ekstraverzije-introverzije i asertivnosti. *Godišnjak za psihologiju*, 4, 89–108.
- Obradović, B. i Dinić, B. (2010). Osobine ličnosti, pol i starost kao prediktori zdravstveno rizičnih ponašanja. *Primenjena psihologija*, 2, 137–153.
- Ollendick, T. H., Matson, J. L., & Helsel, W. J. (1985). Fears in children and adolescents: Normative data. *Behaviour Research and Therapy*, 23(4), 465–467.
- Ostovar, S., Khorasani, P. T., McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (1996). Toward a new generation of personality theories: Theoretical contexts for the five-factor model. In J. S. Wiggins (Ed.), *The five-factor model of personality: Theoretical perspectives* (pp. 51–87). New York: Guilford Press.
- Ramanaiah, N. V., & Deniston, W. M. (1993). NEO personality inventory profiles of assertive and nonassertive persons. *Psychological Reports*, 73(1), 336–338.
- Rodebaugh, T. L. (2009). Hiding the self and social anxiety: The core extrusion schema measure. *Cognitive Therapy and Research*, 33, 90–109.
- Smederevac, S., Mitrović, D. i Čolović, P. (2010). *Velikih pet plus dva: primena i interpretacija*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.

- Tovilović, S. (2004). Latentna struktura skale socijalne anksioznosti i relacije između socijalne anksioznosti i iracionalnih uverenja. *Psihologija*, 37(1), 63–88.
- Tovilović, S. (2005). Aserktivni trening: efekti tretmana, održivost promena i udeo terapeuta u terapijskom ishodu. *Psihologija*, 38(1), 35–54.
- Tovilović, S., Okanović, P. i Krstić, T. (2009). Procena asertivnosti. U M. Biro, S. Smederevac i Z. Novović (Ur.). *Procena psiholoških i psihopatoloških fenomena* (str. 63–72). Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Vulić-Prtorić, A. (2006). Anksiozna osetljivost: fenomenologija i teorije. *Suvremena psihologija*, 9(2), 171–193.
- Zdravković, J. (2010). *Veštine vladanja sobom*. Niš: Stamenković.
- Živčić-Bećirević, I. (1996). Konstrukcija skale samoprocjene asertivnog ponašanja djece. Rijeka. *Godišnjak Zavoda za psihologiju*, 4–5, 85–90.
- Živčić-Bećirević, I. i Jakovčić, I. (2015). Grupni bihevioralno-kognitivni tretman studenata sa socijalnom anksioznošću. *Socijalna psihijatrija*, 42, 191–198.
- Willis, L., & Daisley, J. (1995). *The assertive trainer*. London: McGraw Hill Book Company.
- Wolpe, J. (1990). *The practice of behavior therapy*. New York: Pergamon Press.

Danica Vukić²

Technical School „15. Maj”

Prokuplje, Serbia

PERSONALITY TRAITS AS PREDICTORS OF SOCIAL ANXIETY AND ASSERTIVENESS OF THE STUDENTS OF SECONDARY SCHOOLS

Abstract

This work presented research aimed at investigating the relationship between personality traits and social anxiety and assertiveness in the students, as well as determining the predictor of social anxiety and assertiveness. The research was conducted on a sample of 200 students (100 students of the Gymnasium and 100 students of the Technical School in Prokuplje). The following instruments were applied: the short version of The Questionnaire Big Five plus two, A scale and the Social Anxiety Scale. The results showed that the models of prediction of social anxiety ($F_{(7, 192)} = 32.62, p < .001, R = .74, R^2 = .54$) and Assertiveness ($F_{(7, 192)} = 35.00, p < .001, R = .75, R^2 = .56$) was significant. It was found that statistically significant predictors of Social Anxiety were the dimensions of Neuroticism ($\beta = .56, p < .001$), Extraversions ($\beta = -.19, p < .05$), Openness to experience ($\beta = .26, p < .01$) and Positive Valences ($\beta = -.30, p < .01$). The greater expression of Neuroticism and Positive Valences, as well as the lower expression of Extraversion and Openness to experience, contribute to greater social anxiety. The statistically significant predictors of the assertiveness are the dimensions

² Corresponding author email: danica.vukic@yahoo.com

of Neuroticism ($\beta = -.45, p < .01$), Extraversions ($\beta = .24, p < .01$), Aggressiveness ($\beta = .21, p < .01$) and Positive Valences ($\beta = -.27, p < .001$). The greater expression of Extraversion and Aggressiveness, as well as lower expression of Neuroticism and Positive Valences contribute to greater assertiveness. Neuroticism proved to be a consistent predictor of social anxiety and assertiveness in high school students. The obtained results are consistent with the good theoretical foundation of the relationship of personality traits, Social anxiety and Assertiveness.

Keywords: personality traits, social anxiety, assertiveness, high school students

Primljeno: 25. 05. 2018.

Primljena korekcija: 15. 10. 2018.

Prihvaćeno za objavljivanje: 22. 10. 2018.